

XALQARO TA'LIM DASTURLARI ASOSIDA KASBIY TA'LIM MAZMUNINI TAKOMILLASHTIRISH

Ustababayeva Xafiza Artikovna

Kasbiy ta'limni rivojlantirish instituti, mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya: Ushbu maqolada kasbiy ta'lim mazmunini xalqaro ta'lim dasturlari asosida takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Xalqaro tajribalar, kompetensiyaviy yondashuv, dual ta'lim tizimi hamda raqamli texnologiyalarning kasbiy ta'limdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, mehnat bozori talablariga mos mutaxassislarni tayyorlashda xalqaro standartlardan foydalanishning ahamiyati ochib berilgan. Globallashuv va shiddatli texnologik transformatsiyalar sharoitida milliy kasbiy ta'lim tizimi mazmunini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish masalalari tadqiq etilgan. Tadqiqot davomida Germaniyaning dual ta'lim modeli, WorldSkills xalqaro standartlari va Yevropa malaka ramkasi (EQF) kabi ilg'or xorijiy tajribalar tahlil qilinib, ularni milliy ta'lim platformasiga adaptatsiya qilish imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Maqolada an'anaviy akademik ta'limdan kompetensiyaviy yondashuvga o'tish, o'quv rejalarini modulli-kredit tizimiga o'tkazish hamda baholash mezonlarini ishlab chiqarish talablariga moslashtirish bo'yicha ilmiy-uslubiy tavsiyalar va strukturaviy model ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: kasbiy ta'lim, xalqaro ta'lim dasturlari, kompetensiyaviy yondashuv, dual ta'lim, ta'lim sifati, mehnat bozori.

Bugungi kunda ta'lim tizimining rivojlanishi mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Kasbiy ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega bo'lgan malakali kadrlarni tayyorlashdir. Shu nuqtai nazardan,

xalqaro ta'lim dasturlarini o'rganish va ularni milliy ta'lim tizimiga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi [1].

Jahon miqyosida kechayotgan to'rtinchi sanoat inqilobi (Industry 4.0), iqtisodiyotning raqamlashishi va yashil texnologiyalarning joriy etilishi mehnat bozorining ishchi kuchiga qo'yayotgan talablarini tubdan o'zgartirib yubordi. Endilikda statik fundamental bilimlarga ega bo'lgan an'anaviy kadrlarga nisbatan yuqori texnologik uskunalar bilan bevosita ishlay oladigan, moslanuvchan va kreativ fikrlaydigan mutaxassislariga bo'lgan ehtiyoj keskin ortmoqda [2]. Ushbu dinamik muhitda milliy kasb-hunar va professional ta'lim tizimining o'quv dasturlari tarkibi va mazmuni zamon talablaridan biroz orqada qolayotgani bor gap. Shu bois, ta'lim mazmunini xalqaro andozalar va yetakchi xorijiy dasturlar asosida qayta ko'rib chiqish hamda takomillashtirish davlat iqtisodiy barqarorligini ta'minlashning eng muhim strategik vazifalaridan biriga aylandi [3]. Kasbiy ta'lim mazmunini yangilash shunchaki xorijiy darsliklarni tarjima qilish yoki mexanik ravishda ko'chirishni emas, balki tizimni fundamental, tashkiliy va uslubiy jihatdan transformatsiya qilishni taqozo etadi [4]. UNESCO ekspertlarining ta'kidlashicha, kasbiy ta'lim dasturlari iqtisodiyot ehtiyojlari va mehnat bozori talablariga mos ravishda yangilanib borilishi lozim [5].

Bu esa ta'lim mazmunini doimiy ravishda takomillashtirishni talab qiladi. Xalqaro pedagogik tajriba shuni ko'rsatadiki, zamonaviy kasbiy ta'lim kontseptsiyasi predmetga yo'naltirilgan (subject-oriented) modeldan aniq natijaga erishishga qaratilgan kompetensiyaviy (outcome-based) modelga o'tib bo'ldi [6]. Bu tizimda asosiy e'tibor o'quvchining nimalarni bilishiga emas, balki bevosita real ish joyida nimalarni qila olishiga qaratiladi. Professional ta'lim mazmunini shakllantirishda dunyodagi eng muvaffaqiyatli uchta xalqaro modelni va ularning o'ziga xos jihatlarini tahlil qilish maqsadga muvofiqdir.

Birinchidan, Germaniya va Avstriya kabi davlatlarning dual ta'lim tizimi bo'lib, uning asosi o'quv jarayonining korxona va ta'lim muassasasi o'rtasida

oqilona taqsimlanishiga tayanadi. Bu tizimda o'quv rejalari shunday tuziladiki, ta'lim mazmunining kamida 60-70 foizini ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish korxonalaridagi amaliyot, atigi 30-40 foizini kollejdagi nazariy bilimlar tashkil etadi. Bu jarayonda ish beruvchi shunchaki passiv kuzatuvchi emas, balki ta'lim mazmunini, talab qilinadigan ko'nikmalar ro'yxatini belgilovchi va yakuniy malaka imtihonini qabul qiluvchi asosiy sub'ekt sifatida maydonga chiqadi [7].

Ikkinchidan, WorldSkills xalqaro standartlari va uning texnik spetsifikatsiyalari (WSSS) bo'lib, ular bugungi kunda jahon miqyosida ishchi kasblar metrologiyasining eng yuqori cho'qqisi hisoblanadi. WorldSkills talablarini o'quv dasturlariga integratsiya qilish an'anaviy fan bloklaridan voz kechib, tarkibiy jihatdan mukammal bo'lgan mustaqil amaliy modullarni yaratishni anglatadi. Shuningdek, talabalar bilimini baholash tizimini an'anaviy og'zaki va yozma biletlar formatidan voz kechib, real ish joyidagi muammoni simulyatsiya qiluvchi "Demonstratsion imtihon" ko'rinishiga o'tkazishni ta'minlaydi.

Uchinchidan, Finlyandiya kasbiy ta'lim tizimining moslanuvchanligi va shaxsiylashtirilgan kurrikulum (o'quv dasturi) modelidir. Bu tizim o'quvchiga o'z qiziqishi va mehnat bozoridagi joriy kon'yuktura asosida individual ta'lim traektoriyasini qurish imkonini beradi. Ya'ni, talaba o'z kasbiy moduli ichiga boshqa turdosh yo'nalishlarning (masalan, avtomobillarni ta'mirlash ustasi uchun raqamli diagnostika yoki IT modullarini) elementlarini mustaqil qo'shib olingan modulli-kredit tizimida tahsil oladi.

Xalqaro dasturlarni milliy tizimga joriy etish jarayonida uchta fundamental element muvozanatini saqlash zarur: texnik ko'nikmalar (Hard skills), ijtimoiy-shaxsiy fazilatlar (Soft skills — jamoada ishlash, muammolarni tizimli hal qilish va kommunikatsiya) hamda yashil ko'nikmalar (Green skills — energiya tejamkorligi va ekologik mas'uliyat). Aynan ushbu elementlar uyg'unligi o'quv dasturlari mazmunining yadrosini tashkil etishi lozim [8].

Biroq, bu borada muayyan uslubiy va tashkiliy to'rsiqlar ham mavjud. Eng birinchi muammo — metodik bo'shliq, ya'ni xalqaro o'quv modullarini milliy davlat ta'lim standartlari (DTS) tarkibiga qonuniy va me'yoriy jihatdan adaptatsiya qilish mexanizmlarining mukammal emasligidir [9]. Ikkinchidan, professional ta'lim muassasalarining moddiy-technika bazasi ko'p hollarda eng zamonaviy xalqaro ishlab chiqarish uskunalari darajasidan ortda qolmoqda. Uchinchidan esa, pedagogik kadrlar va ishlab chiqarish ta'limi ustalarining xorijiy tillarni va zamonaviy texnologik tendensiyalarni yetarli darajada o'zlashtirmaganligi sababli, ilg'or xalqaro kontentni talabalarga to'liq yetkazib bera olmaslik xavfi mavjud [10].

Xulosa. O'tkazilgan tahlillar va xalqaro tajribalar qiyosiy o'rganilishi asosida milliy kasbiy ta'lim mazmunini takomillashtirish bo'yicha quyidagi ilmiy-amaliy tavsiyalar ilgari suriladi:

1. Milliy malaka ramkasini (NQF) Yevropa malaka ramkasi (EQF) talablari bilan to'liq moslashtirish, bu orqali milliy diplom va sertifikatlarining xalqaro mehnat bozorida tan olinishiga erishish.
2. Markazlashgan ta'lim tizimidan "Fleksibil (moslanuvchan) Kurrikulum" tizimiga o'tish. Bunda vazirlik darajasidagi majburiy fanlar va mavzular ulushini 40 foizgacha qisqartirib, qolgan 60 foiz o'quv dasturi mazmunini hududiy mehnat bozori va aniq korxona-ish beruvchilarning buyurtmalari asosida kollej va texnikumlarning o'ziga mustaqil belgilash vakolatini berish.
3. Baholash metodologiyasini tubdan o'zgartirib, bitiruv imtihonlarini mustaqil malaka baholash markazlari hamda xalqaro WorldSkills mezonlari bo'yicha amaliy demonstratsiya ko'rinishida tashkil etish.
4. "Pedagogik dual ta'lim" mexanizmini joriy etish, ya'ni professional ta'lim ustozlari va muallimlarining har ikki yilda kamida bir marta ilg'or ishlab chiqarish korxonalarida hamda xorijiy markazlarda amaliy stajirovka o'tashini majburiy tizimga aylantirish.

Xalqaro dasturlar asosida kasbiy ta'lim mazmunining izchil takomillashtirilishi nafaqat ichki bozorni raqobatbardosh mutaxassislar bilan ta'minlaydi, balki mamlakatning xalqaro investitsiyaviy jozibadorligini oshirishga va yoshlar bandligi muammosini ijobiy hal etishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Collier C. Metacognitive Competence in Vocational Learners: A Phenomenological Study. - PhD dissertation. - USA, 2021. - 198 p.
2. Pearson BTEC. BTEC Qualifications: Principles and Practice. - London: Pearson Education, 2022. - 84 p.
3. Euler D. Germany 's Dual Vocational Training System: A Model for Other Countries? - Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2013. - 47 p.
4. Lee J. Metacognitive Strategies in Korean Vocational Education: Policy and Practice. - Seoul: KRIVET, 2020. - 112 p.
5. SBFI. Vocational and Professional Education and Training in Switzerland: Facts and Figures 2023. - Bern: SBFI, 2023. 56 p.
6. Hacker D.J., Dunlosky J., Graesser A.C. Handbook of Metacognition in Education. - New York: Routledge, 2009. - 407p.
7. Zimmerman B.J. Becoming a self-regulated learner: An overview. - Theory into Practice, 2002. - Vol.41(2). - P.64-70.
8. Schraw G., Dennison R.S. Assessing Metacognitive Awareness. - Contemporary Educational Psychology, 1994. - Vol.19(4). - P.460-475.
9. Xudayberdiyev Z.Y. Kasb-hunar ta'limini rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. - 224 b.
10. Yusupova G.R. O'zbekistonda kasbiy ta'lim sifatini oshirishning pedagogik shartlari. - Toshkent: TDPU, 2021. - 178 b.
11. Zulfia, D. Analysis of concepts of developing the creative ability of students in higher educational institutions. (2025). EduVision: Journal of Innovations in Pedagogy and Educational Advancements, 1(2), 292-296.

12. Alikulova, M. M., & Dekhkambaeva, Z. A. (2018). Improving Educational Work among Minors as Important Factor of Preventing Spiritual Threats. Eastern European Scientific Journal, 8, 220-232.